

Geografia econòmica

Josep Lladós

PID_00185890

Material docent de la UOC

Josep Lladós

Doctor en Ciències Econòmiques i Empresariales. Investigador de l'Internet Interdisciplinary Institute (IN3). Professor dels Estudis d'Economia i Empresa de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC).

La revisió d'aquest material docent ha estat coordinada pel professor: Josep Lladós (2012)

Segona edició: setembre 2012

© Josep Lladós

Tots els drets reservats

© d'aquesta edició, FUOC, 2012

Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona

Disseny: Manel Andreu

Realització editorial: Oberta UOC Publishing, SL

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Introducció

Al bell mig de la revolució digital i la globalització, fa poc més de deu anys, molts autors predeien "la mort de la distància" com a resultat de les innovacions espectaculars en les tecnologies de la informació i la comunicació. En particular, l'expansió en l'ús de la xarxa d'Internet arreu del globus permetia albirar a molts que la "tirania de la distància" estava arribant a la seva fi. En altres paraules, al llarg de la història de la humanitat, la proximitat o la llunyania dels éssers humans respecte als grans centres econòmics del moment en determinava, en bona mesura, les possibilitats de prosperitat. En canvi, amb l'arribada d'Internet i les tecnologies mòbils, la localització de les persones semblava deixar de ser un element econòmic crucial.

La realitat actual, però, ens mostra una geografia econòmica tan desigual o més que abans de l'arribada d'Internet. D'una banda, la urbanització del planeta creix a un ritme accelerat, la qual cosa dóna lloc a l'emergència de megaciutats, fins i tot en les economies de menys renda. De l'altra, les activitats econòmiques més emergents i més intensives de coneixement també mostren una tendència clara a agrupar-se en algunes activitats concretes del territori, tal com abans també ho havien fet les activitats industrials més clàssiques. Fins i tot bona part de les activitats de serveis mostren actualment una distribució geogràfica molt desigual.

A més, en l'era de l'economia del coneixement quan la innovació esdevé el pilar fonamental de la competitivitat, la creació i desenvolupament de noves idees i la seva aplicació en l'activitat econòmica sembla continuar reservada a un grup selecte d'àrees geogràfiques, per no parlar de les desigualtats en les rendes per habitant existents no ja solament entre les regions i ciutats d'un mateix país, sinó sobretot entre països diferents.

És a dir, vivim en un món farcit de desequilibris i amb grans diferències en la distribució de la població i de la riquesa en el territori. L'economia global no és més dispersa que l'economia anterior a Internet. És essencial comprendre doncs quines són les forces que determinen la localització de les persones i de l'activitat econòmica al territori i com la geografia econòmica mateixa condiciona aquestes decisions.

Probablement, no hi ha un element més revelador de la transcendència que té l'aglomeració econòmica que l'existència mateixa de grans ciutats arreu del món. Es fa indispensable conèixer els elements que, ja en l'era preindustrial, van impulsar l'emergència de ciutats com a llocs de comerç i distribució. Posteriorment, fou la revolució industrial la que ens va mostrar com la combinació entre el progrés tecnològic al camp i la indústria, l'aprofitament de noves fonts d'energia, la mobilitat més gran de les persones i la reducció del

cost de la distància van modificar l'estructura de consum, el lloc on es vivia o la manera de treballar, i van afavorir l'aparició de noves ciutats industrials o la transformació urbana dels antics mercats medievals.

En les dècades recents el procés d'urbanització ha crescut d'una manera extraordinària arreu del món. Avui, més de la meitat de la població del planeta viu a entorns urbans. Aquest és un fet molt característic de la nostra societat, ja que fa només un segle menys del 10% de la població mundial vivia a ciutats. Per tant, és vital comprendre les causes històriques, econòmiques i socials que expliquen la nostra geografia econòmica actual i, en particular, quins són els elements dinàmics que hi ha al darrera de la creació de les ciutats i la seva expansió al territori.

Però ni totes les ciutats tenen la mateixa dimensió ni totes les activitats econòmiques són equivalents des de la perspectiva geogràfica, ni les concentracions de població es corresponen necessàriament amb concentracions de riquesa. Hi ha doncs molts matisos a analitzar més enllà del fet que l'aproximació econòmica a la geografia ens posi de manifest que l'aglomeració de persones i empreses té uns avantatges econòmics evidents.

D'aquesta manera, es fa necessari comprendre bé les raons que condicionen les decisions de les empreses respecte a la localització de les seves activitats de producció i distribució, les causes que determinen que canviïn aquesta localització o els motius de les persones per a viure, treballar o estudiar en un lloc determinat i, en alguns casos, afrontar un cost més elevat per a fer-ho.

La geografia econòmica és doncs molt més que un suport físic a les activitats humanes. De fet, és el resultat de les decisions que constantment adopten un ampli conjunt d'actors que viuen i desenvolupen les seves activitats en uns entorns determinats. Així doncs, analitzar la geografia econòmica exigeix comprendre també la incidència que tenen, a cada lloc, les decisions adoptades per les empreses que ofereixen productes i serveis, com també per les institucions locals i per les persones que estudien, treballen, inverteixen i consumeixen.

En la societat de la informació i el coneixement, el progrés tecnològic és permanent, el cicle de vida dels productes és molt més curt i estan emergint noves maneres de treballar, de consumir i d'organitzar la producció en xarxes. És un context en què la geografia mateixa també pot esdevenir un actor principal. En particular, la distribució de les activitats econòmiques i del talent al territori també influeix en la capacitat de cada societat per a generar noves idees i transformar-les en innovacions, elements crítics de competitivitat en l'economia global. Cal doncs comprendre quins tipus de sistemes productius locals hi ha i com s'organitzen les activitats d'innovació al seu voltant.

L'activitat econòmica té, doncs, una dimensió geogràfica evident. Dins de cada país observem que hi ha ciutats i regions que ho fan molt millor que no pas altres. Aquestes diferències entre les àrees més crítiques i pobres, a més, tendeixen a persistir i fins i tot créixer en el temps. Comprendre quines són les forces determinants d'aquests processos és l'objectiu principal d'aquest material.

D'aquesta manera, estructurarem el procés d'aprenentatge de la geografia urbana entorn de tres grans mòduls:

- L'economia de les ciutats
- La geografia dels recursos econòmics
- La geografia de la innovació

1) Com a punt de partida, s'analitzaran les aportacions teòriques principals a l'àmbit de la geografia econòmica. Es tractarà de comprendre les diferents aproximacions que, des de la ciència econòmica, s'han ofert a l'hora d'explicar la localització de les activitats econòmiques al territori.

Les aproximacions més tradicionals expliquen el fenomen de la concentració geogràfica de l'activitat a partir de l'emergència de llocs centrals que proveeixen altres àrees i se situen en posicions jeràrquiques i preferents respecte a aquestes. En contraposició, les aportacions més modernes se sustenten en els avantatges persistents en costos i productivitat que resulten de l'aglomeració de les activitats i que són el resultat de la presència de rendiments creixents associats a la localització.

Aquests fonaments teòrics ens permeten fer llum sobre l'evolució històrica de les ciutats, tenint en compte la presència de forces que n'alimenten o en limiten l'expansió. La dimensió i les particularitats específiques dels llocs, juntament amb el pes de la història, emergeixen com els factors més rellevants.

2) A continuació s'analitzaran amb més detall les causes determinants del creixement de la urbanització observat arreu del món i, en conseqüència, també es tractaran d'explicar les causes de la formació de grans ciutats a les economies menys desenvolupades. Per tant, també caldrà avaluar la relació entre *urbanització*, *creixement econòmic* i *competitivitat*.

La realitat econòmica actual ens mostra com, cada cop més, el creixement de la urbanització es vincula, d'una banda, a l'expansió de ciutats mitjanes i petites i, de l'altra, a la concentració d'activitats econòmiques concretes en alguns entorns específics del territori. D'aquesta manera, es tractaran de confirmar les causes determinants de la presència de ciutats i regions amb dimensions molt diferents, de l'aparició dels anomenats *clústers* i dels efectes de l'especialització local.

Aquests processos d'urbanització i concentració econòmica estan influïts per les decisions dels diferents actors econòmics i socials presents al territori. D'aquesta manera convé aprofundir en la dimensió geogràfica del comportament de les empreses i dels individus.

Des de la perspectiva empresarial, cal comprendre les noves formes d'organització de les activitats de producció, distribució i consum associades a la competència i els mercats globals i en un context de canvi tecnològic accelerat. El concepte de *cadena* o *xarxes de producció* pot ser de gran utilitat per a entendre les decisions de localització, les formes d'organització i les estratègies d'internacionalització de les empreses transnacionals.

Per la seva part, els canvis en les maneres de treballar, els progressos en la sanitat i la millora dels nivells educatius impacten en el mercat de treball, la qual cosa dona lloc a l'emergència de població jove amb nivells de qualificació més elevats i de població adulta en estat previ o posterior a la jubilació que revisen les seves decisions de localització, es desplacen al territori i influeixen en la geografia econòmica i en el potencial de desenvolupament dels llocs.

3) Finalment, és indispensable analitzar la geografia econòmica també en el context de la societat de la informació i del coneixement. La revolució digital ha tingut impactes rellevants en la geografia econòmica, que no han anat en la direcció prevista per alguns analistes i que han posat de manifest que els aspectes territorials continuen esdevenint vitals en una economia sustentada en el coneixement. Cal comprendre'n molt bé els motius.

La transcendència que té la capacitat d'innovació en l'esdevenidor de les empreses i persones que actuen en un entorn concret exigeix entendre com són els processos moderns d'innovació i quin és el seu vincle amb els sistemes productius predominants. En particular, convé analitzar els motius que expliquen per què la geografia de la innovació continua essent molt desigual a l'economia del coneixement, i les causes determinants del fet que no tots els entorns ni totes les aglomeracions d'activitat siguin capaces d'oferir una activitat innovadora elevada. La concentració no és suficient per a la innovació!

Continguts

Mòdul didàctic 1

L'economia de les ciutats

Josep Lladós

1. Les ciutats com a font de creixement econòmic
2. El naixement de les ciutats
3. L'evolució de les ciutats
4. Les economies d'aglomeració
5. Tipus d'economies d'aglomeració
6. Les economies internes
7. La dispersió urbana
8. L'atractiu irresistible del centre
9. Els costos de l'*sprawl* urbà

Mòdul didàctic 2

La geografia dels recursos econòmics

Josep Lladós

1. La localització en l'era digital
2. Determinants del creixement regional
3. La urbanització a les economies en desenvolupament
4. El biaix dels recursos naturals
5. L'economia dels clústers
6. Tipologies de clústers
7. Geografies de l'empresa global
8. Les xarxes de producció
9. Les diferències culturals
10. La mobilitat del capital humà
11. El factor envelliment
12. Els canvis als patrons de consum

Mòdul didàctic 3

La geografia de la innovació

Josep Lladós

1. La competitivitat local
2. Determinants de la innovació
3. La innovació a l'economia del coneixement
4. La geografia de la revolució tecnològica
5. L'aglomeració de la innovació
6. Els entorns d'innovació
7. Les xarxes de cooperació
8. Les ciutats competitives a l'economia global
9. Les ciutats emprenedores
10. Les ciutats intel·ligents

